

Шушняк В. М., Савка Г. С. Проблеми фізико-географічної регіоналізації Розточчя. Проведено аналіз схем регіоналізації Розточчя польських та українських авторів. Обґрунтовано його приналежність до Східноєвропейської рівнини. Запропоновано назву Люблінсько-Волино-Подільська височина для ідентифікації фізико-географічного краю, у складі якого розташований регіон.

Ключові слова: екорегіон, біогеографічний регіон, фізико-географічний регіон.

Shushnyak V. M., Savka H. S. Questions of Physical Geographical Regionalization of Roztochya. The analysis of Roztochya regionalization schemes of Polish and Ukrainian authors has been made. Roztochya has been justified to be the part of East European Plain. The name Lyublin-Volyn'-Poldillya Highland has been suggested for the identification of physical geographical area, to which the region belongs.

Keywords: ecoregion, **biogeographical region**, physiographic region

Шушняк В. М., Савка Г. С. Проблемы физико-географической регионализации Расточья. Проведен анализ схем регионализации Расточья польских и украинских авторов. Обосновано его принадлежность к Восточноевропейской равнине. Предложено название Люблинско-Волино-Подольская возвышенность для идентификации физико-географического края, в составе которого находится регион.

Ключевые слова: экорегион, биogeографический регион, физико-географический регион.

Надійшла до редколегії 06.03.2014

УДК 911 (477)

Костів Л. Я.

*Львівський національний університет
імені Івана Франка*

МОРФОЛОГІЯ АВРАТИНСЬКОГО ЛАНДШАФТУ

Ключові слова: ландшафт, місцевість, урочище, природний територіальний комплекс

Авратинський ландшафт як і інші ландшафти Центрального Поділля, належить до територій давнього інтенсивного господарського використання. Він характеризується значною розораністю території (74%), та належить до сильноперетворених з показником ступеня антропогенної модифікованості 7,2 [6]. Тому сьогодні гостро стоїть проблема оптимізації природного середовища, котру необхідно вирішувати на основі застосування ландшафтного підходу.

Регіон відзначається детальною вивченістю природних компонентів, але природні територіальні комплекси досліджені в загальних рисах. Вперше схематичні ландшафтні карти Хмельницької та Тернопільської областей, котрі охоплювали територію даного ландшафту були складені К. І. Геренчуком, ним же описані основні типи його ПТК [7, 8]. Низкою авторів ця територія розглядалася з позицій антропогенного ландшафтознавства [3–5]. Нами була укладена ландшафтна карта Центрального Поділля, до якого належить Авратинський ландшафт, що уточнювала його межі та відображала диференціацію ландшафтних умов на рівні місцевостей [6]. Однак урочища, які є основною територіальною одиницею для сільськогосподарського природо-користування розглядалися лише у загальних рисах.

На основі аналізу тематичних карт, аеро- і космознімків, використання ГІС-технологій, власних польових ландшафтних досліджень було проаналізовано ландшафтну структуру Авратинського ландшафту та укладено карти ключових ділянок на рівні урочищ масштабу 1 : 10 000.

Межі Авратинського ландшафту пов'язані головним чином з морфоструктурними особливостями території і фіксуються в орографії і гідро мережі. Його північна межа проходить по річці Случ, південна – по річці Бованець та широтно закладених витоках Смотрича. З північного заходу обмежується річками Жирак і Жердь та їхніх допливах, на південному заході – Товтрами. [6].

У тектонічному відношенні Авратинський ландшафт приурочений до Волино-Подільської плити з глибоким заляганням кристалічного фундаменту. З його південно-західним нахилом узгоджується моноклінальне залягання розмитих відкладів верхнього протерозою і палеозою та товщі осадових утворень мезозою. Морські трансгресії палеогену та міоценової епохи неогену зрізали давню монокліналь, тому нижньо- та середньосарматські відклади неогену залягають на майже горизонтальній поверхні крейди. Внаслідок регресії сарматського моря у цих відкладах відбулося закладання гідромережі південно-східного напрямку згідно з ухилом плити [2, 7, 8].

Рельєф ландшафту дуже неоднорідний. Його центральна частина – це доволі плоска вододільна поверхня з переважаючими висотами 300–330 м н. р. м. і незначним горизонтальним розчленуванням. Тут закладені витоки Південного Бугу, Случі і Збруча, вододіли між басейнами яких є дуже невиразними. Західна та південна частина ландшафту характеризуються слабдорозчленованим горбисто-балковим рельєфом з максимальними висотами 340–360 м в. р. м. Розвинута долинно-балкова мережа цієї території має відцентровий характер і спричинює значні показники вертикального та горизонтального розчленування. Східна частина ландшафту теж має значні висоти (300–340 м), однак вододільні поверхні тут є слабо розчленованими. Розділені вони майже паралельними долинами Південного Бугу, Бужка, Бованця та Грабарки, закладеними у широтному напрямі. Долини річок широкі, слабоврізані зі слабологими та пологими схилами, мають добре виражені різнорівневі заплави (в долині Південного Бугу) й низькі тераси.

Клімат Авратинського ландшафту помірно-континентальний, вологий із переважаючими вітрами північно-західного напрямку. Середньорічна температура повітря становить + 6,7° С (середньомісячна температурою січня –5,5° С, липня + 18,4° С). За рік у середньому тут випадає 570 мм опадів, понад 70 % з них приурочені до теплого періоду. Такі кліматичні умови визначають змішаний тип живлення річок із переважанням дощового та снігового. У річках є весняна повінь, літня та зимова межень і зимовий льодостав.

У доагрикультурний період плакорні ділянки та межиріччя Авратинського ландшафту займала лучно-стєпова рослинність [1]. Представлена вона формаціями ковили волосистої (*Stipa capillata* L.), типчака борознистого (*Stipa capillata* L.) та ін. [7, 8]. Остєпнілі луки займали знижені ділянки плакорів (давні долини) і були переважно представлені угрупованнями тонконога вузьколистого (*Poa angustifolia* L.). Сьогодні лучні стєпи та остєпнілі ділянки тут цілковито розорані. Горбисті ділянки західної частини ландшафту займали дубово-грабові ліси з двоярусними деревостанами, сьогодні замінені вторинними одноярусними з переважанням граба [7].

Ґрунтовий покрив ландшафту переважно представлений чорноземами типовими глибокими малогумусними середньосуглинковими та їхніми змитими відмінами. У західній та північно-східній частинах поширені чорноземи опідзолені різного ступеня змитості. У суфозійних пониженнях, давніх долинах, річкових заплавах сформувалися лучно-чорноземні, чорноземно-лучні, лучні, лучно-болотні та болотні ґрунти, а у найбільш понижених елементах рельєфу – торфовища низинні.

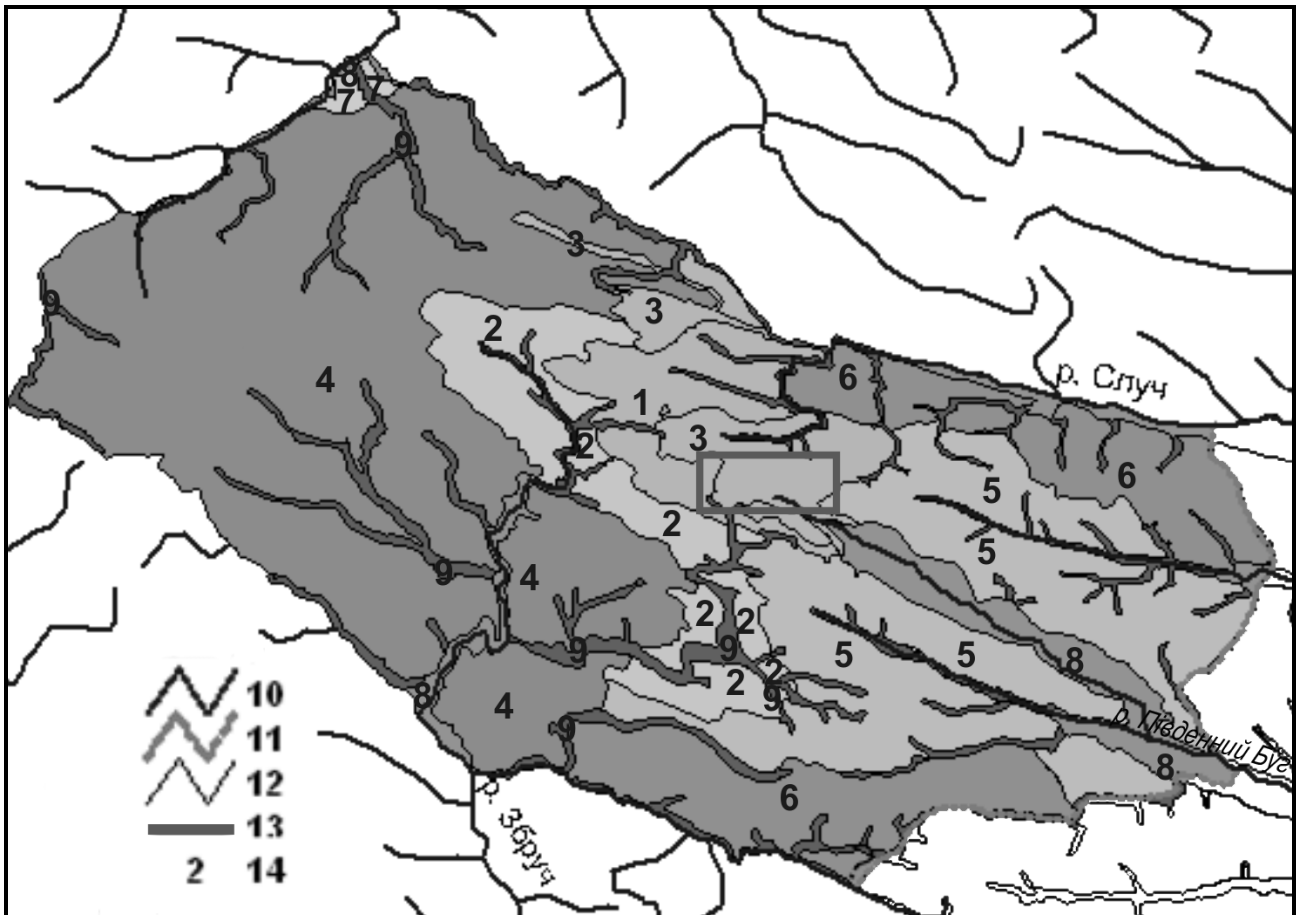

Рис. 1 – Ландшафтна карта Авратинського ландшафту

Легенда до ландшафтної карти Авратинського ландшафту

Місцевості: **1** – випуклі вододільні слабзорозчленовані поверхні, складені неогеновими вапняками, глинами, глинами з прошарками пісків, що перекриті лесами з лучними степами на чорноземах типових глибоких малогумусних середньосуглинкових, різного ступеня змитості (розорані); **2** – плоскі понижені вододільні поверхні, складені неогеновими вапняками, мергелями та глинами, що перекриті лесами з остепнілими луками, на чорноземах глибоких, лучно-чорноземних та чорноземно-лучних середньосуглинкових ґрунтах (розорані); **3** – плоскі слабоувігнуті слабзорозчленовані поверхні, приурочені до давніх долин, складені неогеновими вапняками, глинами, глинами з прошарками пісків та перекриті лесами з лучними степами та остепнілими луками, на чорноземах типових, лучно-чорноземних і чорноземно-лучних середньосуглинкових ґрунтах (розорані, частково осушені); **4** – сильнорозчленовані горбисто-балкові поверхні, складені неогеновими вапняками, мергелями, глинами, що перекриті лесами з лучними степами, на чорноземах глибоких малогумусних та чорноземах опідзолених середньосуглинкових різного ступеня змитості (розорані, частково під вторинними грабовими лісами); **5** – міжрічкові слабзорозчленовані поверхні, складені неогеновими вапняками, глинами, глинами з прошарками пісків, що перекриті лесами з лучними степами, на чорноземах типових глибоких малогумусних різного ступеня змитості (розорані); **6** – міжрічкові середньорозчленовані поверхні, складені неогеновими вапняками, глинами, глинами з прошарками пісків, що перекриті лесами з лучними степами та дубово-грабовими лісами, на чорноземах типових, чорноземах опідзолених і темно-сірих опідзолених середньо суглинкових, переважно еродованих ґрунтах (розорані, місцями під вторинними лісами); **7** – рівнинні поверхні, складені верхньокрейдовими крейдоподібними вапняками і крейдою та перекриті водно-льодовиковими пісками й супісками з лучними степами, на чорноземах типових глибоких малогумусних легкосуглинкових (розорані); **8** – поверхні заплав і низьких терас, сформованих у давніх

долинах, складених алювіальними піщано-суглинковими і глинистими відкладами, перекритими лесами з лучно-степовою, лучною і заболоченою лучною рослинністю, на чорноземах типових глибоких малогумусних, лучно-чорноземних, чорноземно-лучних, лучних, лучно-болотних та болотних ґрунтах, торфовищах (розорані, переважно осушені, частково під ставами, торфорозробками та вторинною лучною рослинністю); **9** – поверхні заплав, складених алювіальними супісками і суглинками із заболоченою лучною рослинністю, на лучних, лучно-болотних, болотних ґрунтах та торфовищах (переважно осушені, частково розорані, під ставками, місцями під вторинною лучною рослинністю); **10** – річки; **11** – межі ландшафту; **12** – межі місцевостей; **13** – межі ключової ділянки, **14** – індекси місцевостей.

Неоднорідна геологічна будова та особливості генезису, морфографічних і морфометричних характеристик рельєфу спричинили диференціацію гідро-кліматичних умов, ґрунтово-рослинного покриву, а відповідно формування своєрідної морфологічної структури Авратинського ландшафту, зафіксованої в характері поєднань та поширення ландшафтних місцевостей та ландшафтних урочищ. Західна частина ландшафту має радіальний тип структури, середня – мозаїчний, а східна – смугастий (рис. 1).

Горизонтальна структура цього ландшафту представлена дев'ятьма видами ландшафтних місцевостей, які ми об'єднуємо у два роди – місцевості підвищених міжрічкових поверхонь (види 1–7) і місцевості понижених поверхонь терасованих річкових долин (види 8, 9).

Місцевості випуклих вододільних слабборозчленованих поверхонь (1) (тут і далі подано скорочені назви місцевостей, повні наведено в легенді до ландшафтної карти (рис. 1)) займають незначну площу в ландшафті – 4,5 %. Ці місцевості поширені в його центральній частині та простягаються з північного заходу на південний схід. Індивідуальні місцевості цього виду виникли внаслідок розчленування вододільних поверхонь заплавними місцевостями та приурочені до припіднятих ділянок височини з переважаючими висотами від 315 до 345 м н. р. м. Густота горизонтального розчленування території є неоднорідною і коливається в межах 1,75–1,95 км/км², а глибина врізу долинно-балкової мережі не перевищує 15–20 м. Домінантними урочищами у цих місцевостях є випуклі вододільні поверхні з лучно-степовою рослинністю на чорноземах типових (тут і далі наведено скорочені назви урочищ, їхні повні характеристики подано у легенді ландшафтної карти ключової ділянки) (рис. 2). Вони займають найвищі гіпсометричні рівні та характеризуються незначними перевищеннями над оточуючими урочищами – до 10 м, а ширина їхня становить 300–500 м. Субдомінантними є урочища водозборів та пологих і дуже пологих схилів переважно північних та південних експозицій. У доагрикультурні часи урочища цієї місцевості займала лучно-степова рослинність. Ґрунти представлені чорноземами типовими глибокими малогумусними вилугованими та карбонатними середньосуглинковими різного ступеня змитості.

Місцевості плоских понижених вододільних поверхонь (2) поширені у центральній частині ландшафту і займають 7,0 % від його площі. Простягаються вони неширокою смугою з північного заходу на південний схід. Сучасне просторове поширення і рисунок місцевості сформувалися внаслідок розчленування єдиного масиву на індивідуальні місцевості ерозійними процесами. Вони приурочені до ділянок з висотами 290–310 м н. р. м з незначними густотою горизонтального розчленування (0,2–0,9 км/км²) та глибиною врізу долинно-балкової мережі (3–5 м). Плоскість рельєфу, поширення потужної товщі лесів, на яких сформувалися ґрунти чорноземного типу середньосуглинкового гранулометричного складу та достатня кількість опадів спричинили розвиток

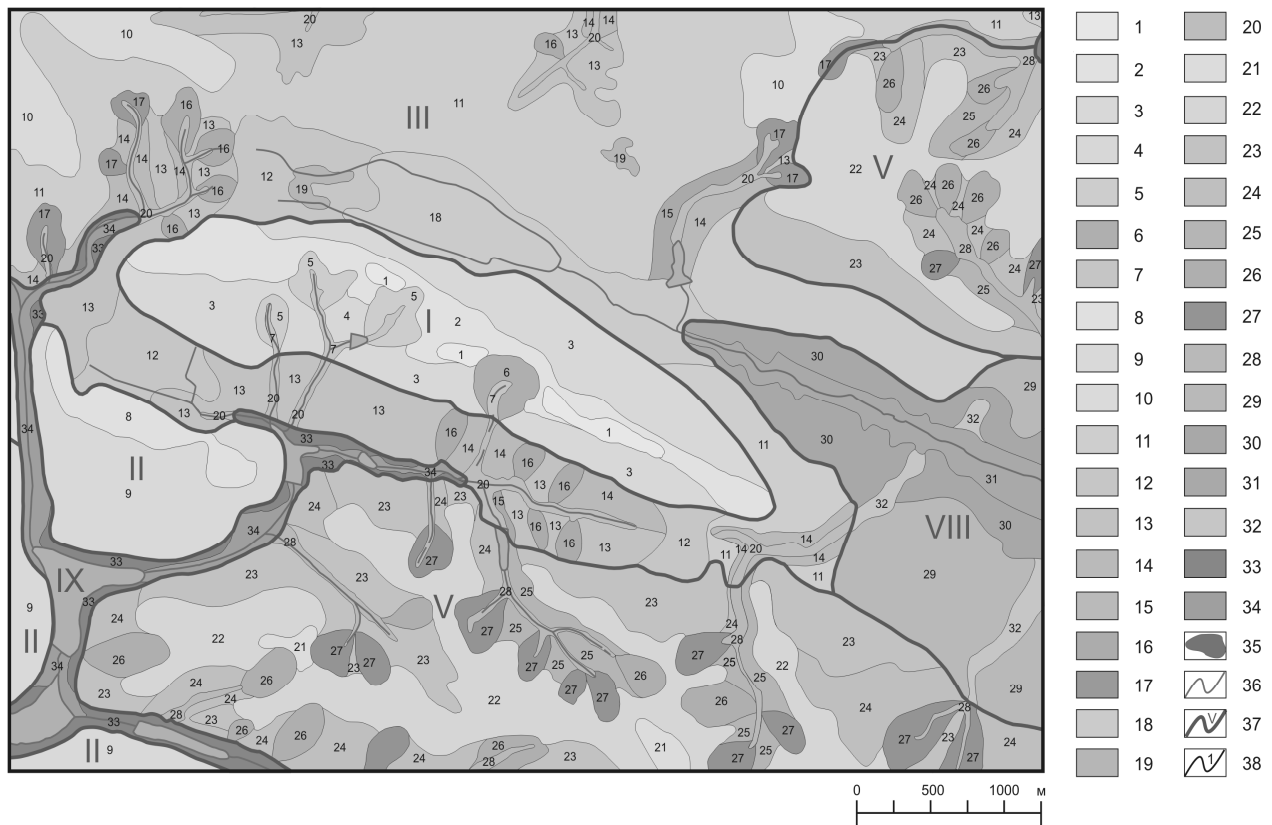

Рис. 2 – Ландшафтна карта ключової ділянки «Купіль»

Легенда до ландшафтної карти ключової ділянки «Купіль»

I. Місцевості випуклих вододільних слабзорозчленованих поверхонь, складених неогеновими вапняками, глинами, глинами з прошарками пісків, що перекриті лесами з лучними степами на чорноземах типових глибоких малогумусних середньосуглинкових різного ступеня змитості (розорані). Урочища: 1 – поверхні видовжених слабовиражених горбів з лучно-степовою рослинністю на чорноземах типових глибоких малогумусних середньосуглинкових (розорані); 2 – випуклі вузькі вододільні поверхні з лучно-степовою рослинністю на чорноземах типових глибоких малогумусних середньосуглинкових (розорані); 3 – дуже пологі схили з лучно-степовою рослинністю на чорноземах типових глибоких малогумусних середньосуглинкових, місцями слабозмитих (розорані); 4 – пологі схили з лучно-степовою рослинністю на чорноземах типових глибоких малогумусних середньосуглинкових (розорані); 5 – пологосхилі водозбори з лучно-степовою рослинністю на чорноземах типових глибоких малогумусних середньосуглинкових середньозмитих (розорані); 6 – слабоспадистосхилі водозбори з лучно-степовою рослинністю на чорноземах типових глибоких малогумусних середньосуглинкових, середньо-, а місцями – сильнозмитих (розорані); 7 – днища постійних водотоків з лучною та лучною заболоченою рослинністю на лучних та лучно-болотних ґрунтах (частково розорані та під вторинною лучною і лучно-болотною рослинністю, місцями осушені).

II. Місцевості плоских понижених вододільних поверхонь, складених неогеновими вапняками, мергелями та глинами, що перекриті лесами з остепнілими луками на чорноземах глибоких, лучно-чорноземних та чорноземно-лучних середньосуглинкових ґрунтах (розорані). Урочища: 8 – плосковипуклі поверхні з дрібними суфозійними блюдцями з лучними степами на чорноземах типових глибоких малогумусних та лучно-чорноземних середньосуглинкових частково осушених ґрунтах (розорані); 9 – дуже пологі слабохвилясті схили з дрібними суфозійними блюдцями з лучними степами на чорноземах типових глибоких малогумусних та лучно-чорноземних середньосуглинкових частково осушених ґрунтах (розорані).

III. Місцевості плоских слабоувігнутих слабзорозчленованих поверхонь, приурочені до давніх долин, складені неогеновими вапняками, глинами, глинами з прошарками пісків

та перекриті лесами з лучними степами та остепнілими луками на чорноземах типових, лучно-чорноземних і чорноземно-лучних середньосуглинкових ґрунтах (розорані, частково осушені). Урочища: 10 – широкі плосковипуклі вододільні поверхні з лучно-степовою рослинністю на чорноземах типових глибоких малогумусних середньосуглинкових (розорані); 11 – вирівняні широкі вододільні поверхні, ускладнені суфозійними блюдцями з лучно-степовою рослинністю на чорноземах типових глибоких малогумусних середньосуглинкових (розорані); 12 – увігнуті міжвододільні поверхні з дрібними суфозійними блюдцями з лучно-степовою рослинністю на чорноземах типових глибоких малогумусних середньосуглинкових (розорані); 13 – дуже пологі схили з лучно-степовою рослинністю на чорноземах типових глибоких малогумусних середньосуглинкових, місцями слабозмитих (розорані); 14 – пологі схили з лучно-степовою рослинністю на чорноземах типових глибоких малогумусних середньосуглинкових, переважно середньозмитих (розорані); 15 – слабоспадисті схили з лучно-степовою рослинністю на чорноземах типових глибоких малогумусних середньосуглинкових, середньо- та сильнозмитих (розорані); 16 – дуже пологосхилі слабовиражені водозбори з лучно-степовою рослинністю на чорноземах типових глибоких малогумусних середньосуглинкових, слабозмитих (розорані); 17 – пологосхилі водозбори з лучно-степовою рослинністю на чорноземах типових глибоких малогумусних середньосуглинкових, середньозмитих (розорані); 18 – видовжені увігнуті пониження з остепнілими луками та заболоченою лучною рослинністю на лучно-чорноземних, чорноземно-лучних та болотних ґрунтах (розорані, переважно осушені, місцями під вторинною лучно-болотною рослинністю); 19 – овальні пониження з остепнілими луками на лучно-чорноземних і чорноземно-лучних середньосуглинкових ґрунтах (розорані); 20 – днища постійних водотоків з лучною та лучною заболоченою рослинністю на лучних та лучно-болотних ґрунтах (частково розорані та під вторинною лучною і лучно-болотною рослинністю, місцями осушені).

V. Місцевості міжрічкових слабозчленованих поверхонь, складені неогеновими вапняками, глинами, глинами з прошарками пісків, що перекриті лесами з лучними степами на чорноземах типових глибоких малогумусних різного ступеня змитості (розорані). Урочища: 21 – поверхні слабовиражених горбів з лучно-степовою рослинністю на чорноземах глибоких малогумусних середньосуглинкових (розорані); 22 – широкі слабовипуклі вододільні поверхні з лучно-степовою рослинністю на чорноземах глибоких малогумусних середньосуглинкових (розорані); 23 – дуже пологі схили з лучно-степовою рослинністю на чорноземах глибоких малогумусних середньосуглинкових, місцями слабозмитих (розорані); 24 – пологі схили з лучно-степовою рослинністю на чорноземах глибоких малогумусних середньосуглинкових, слабо- та середньозмитих (розорані); 25 – слабоспадисті схили з лучно-степовою рослинністю на чорноземах глибоких малогумусних середньосуглинкових середньозмитих (розорані); 26 – пологосхилі водозбори з лучно-степовою рослинністю на чорноземах глибоких малогумусних середньосуглинкових середньозмитих (розорані); 27 – слабоспадистосхилі водозбори з лучно-степовою рослинністю на чорноземах глибоких малогумусних середньосуглинкових, середньо- та сильнозмитих (розорані); 28 – днища постійних водотоків із заболоченою лучною рослинністю на лучно-болотних ґрунтах (частково розорані та під вторинною лучною заболоченою рослинністю, місцями осушені).

VIII. Місцевості поверхонь заплав і низьких терас, сформованих у давніх долинах, складених алювіальними піщано-суглинковими і глинистими відкладами, перекритими лесами з лучно-степовою, лучною і заболоченою рослинністю, на чорноземах типових глибоких малогумусних, лучно-чорноземних, чорноземно-лучних, лучних, лучно-болотних та болотних ґрунтах, торфовищах (розорані, переважно осушені, частково під ставами, торфорозробками та вторинною лучною рослинністю). Урочища: 29 – рівні поверхні першої і другої терас з лучною рослинністю на лучно-чорноземних, чорноземно-лучних ґрунтах (розорані, переважно осушені); 30 – поверхні високих заплав з лучною і лучною заболоченою рослинністю на лучних та лучно-болотних ґрунтах (розорані, під забудовою, осушені); 31 – поверхні низьких заплав із заболоченою лучною рослинністю на лучно-болотних та болотних ґрунтах (частково розорані, осушені, місцями під вторинною лучно-болотною рослинністю); 32 – днища постійних водотоків слабовіраних у поверхню терас

з лучною заболоченою рослинністю на лучно-болотних ґрунтах (частково розорані та під вторинною лучною і лучно-болотною рослинністю, місцями осушені).

IX. Місцевості поверхонь заплав, складених алювіальними супісками і суглинками із заболоченою лучною рослинністю на лучних, лучно-болотних, болотних ґрунтах та торфовищах (переважно осушені, частково розорані, під ставками, місцями під вторинною лучною рослинністю). Урочища: 33 – поверхні високих заплав із заболоченою лучною рослинністю на лучних та лучно-болотних ґрунтах (переважно осушені, частково розорані, місцями під лучною вторинною рослинністю); 34 – поверхні низьких заплав із заболоченою лучною рослинністю на лучно-болотних, болотних ґрунтах та торфовищах (переважно осушені, частково розорані, під ставками, місцями під вторинною лучною рослинністю);

35 – стави; 36 – річки; 37– межі та індекси місцевостей; 38 – межі та індекси урочищ.

суфозійних процесів. Отож характерною особливістю всіх урочищ місцевостей цього виду є поширення фацій неглибоких овальних понижень – суфозійних блюдців. Ці пониження характеризуються переважно незначними розмірами – від 10 до 50 м у діаметрі та глибиною до двох метрів. Домінантними є урочища слабовиражених витягнутих понижень, що займають найнижчі гіпсометричні рівні місцевості з висотами 290–295 м н. р. м. Їхні поверхні ускладнені суфозійними блюдцями що займають до 30% площі урочищ. Корінна рослинність була представлена остепнілими луками на чорноземно-лучних і лучно-чорноземних ґрунтах. Після осушення ці урочища переважно використовують під рілля, тільки незначні площі зайняті вторинною лучно-степовою рослинністю. Найвищі гіпсометричні рівні цієї місцевості з висотами 310–315 м н. р. м. займають урочища плосковипуклих поверхонь, котрі зрідка ускладнені дрібними суфозійними блюдцями з лучними степами на чорноземах типових. Проміжні гіпсометричні рівні займають урочища дуже пологих слабохвилястих схилів, до 10 % поверхні яких займають дрібні суфозійні блюдця з лучними степами на чорноземах типових та лучно-чорноземних ґрунтах. Ці два види урочищ належать до субдомінантних.

Місцевості плоских слабоувігнутих слаборозчленованих поверхонь (3) поширені в північній частині ландшафту у вигляді індивідуальних місцевостей різної величини та форми і займають 4,2 % його території. До них приурочені вододіли Південного Бугу, Случі та Збруча. Місцевості цього виду сформувалися у давніх, ймовірно ще дочетвертинних долинах, по яких проходив стік у відступаюче на південний схід середньосарматське море, а у четвертинний період були виповнені потужною товщею лесів [2]. Такий генезис і зумовив формування порівняно незначних, як для вододілів, висот – 310–330 м н. р. м. Плоскі слабоувігнуті слаборозчленовані поверхні характеризуються дуже незначними показниками густоти долинно-балкового розчленування, що становить 1,45 км/км² та глибиною врізу до 10 м. Домінантними урочищами цього виду місцевостей є урочища вирівняних широких вододільних поверхонь ускладнені суфозійними блюдцями, з лучно-степовою рослинністю на чорноземах типових. Субдомінантними є урочища широких плосковипуклих вододільних поверхонь, які займають найвищі гіпсометричні рівні аналізованих місцевостей – 320–330 м. Територія місцевості розорана та частково осушена, незначні площі зайняті вторинною лучною і лучно-болотною рослинністю.

Місцевості сильно розчленованих горбисто-балкових поверхонь (4) поширені у західній та південній частинах ландшафту і займають значну частину його площі – 38,7 %. Своєрідність цього виду місцевостей пов'язана з особливістю геологічної будови, оскільки їхня літогенна основа складена відкладами мілководного нижньосарматського моря. Залежно від глибини водного басейну та його режиму

сформувалися породи різного літологічного складу – переважають вапняки, дещо менше поширені піщано-глинисті відклади [8]. У східній частині місцевості у вигляді островів трапляються відклади середнього сармату – вапняки, глини, глини з прошарками пісків. Нижньосарматські та середньосарматські відклади перекриті товщею лесів, потужність яких на вододілах та слабологих схилах сягає 20 м. До місцевостей цього виду приурочені вододіли басейнів Збруча, Горині та Серету. Їхньою характерною особливістю є розвиток розгалуженої балкової мережі великої протяжності з густотою розчленування 1,75–2,65 км/км². Тут переважають висоти 320–360 м н. р. м. Балки та річкові долини глибоко врізаються у вододільні поверхні, тому тут спостерігаються найбільші для зазначеної місцевості значення глибини вертикального розчленування – глибше 30 м. У східному та північному напрямках висоти вододільних поверхонь поступово знижуються до 330–320 м, а глибина врізу зменшується до 20–25 м.

Основними урочищами цього виду місцевостей є сукупність урочищ слабологих, пологих, слабоспадистих, спадистих та сильноспадистих схилів різних експозицій з лучними степами на чорноземах типових та чорноземах опідзолених різного ступеня змитості. Розораність території становить 78 %.

Місцевості міжрічкових слабозчленованих поверхонь (5) сформувалися у східній частині ландшафту і займають площу 17,7 %. Тут знаходяться вододіли притоків Збруча, Південного Бугу та Случі. Контури місцевостей цього виду витягнуті доволі широкими смугами південно-східного простягання паралельно Південному Бугу та його притокам і займають гіпсометричні рівні від 300 до 345 м н. р. м.. Територія характеризується незначною густотою долино-балкового розчленування – 1,0–1,5 км/км², та неглибоким вертикальним розчленуванням – 10–15 м. Домінують у цьому виді місцевостей урочища широких слабовипуклих вододільних поверхонь з лучно-степовою рослинністю на чорноземах типових. Ці урочища поширені видовженими розгалуженими масивами шириною до 500 м південно-східного простягання з переважаючими висотами 330–340 м в. р. м. Гіпсометрично вищі рівні займають урочища слабовиражених горбів, з відносними висотами 5–15 м. Субдомінантними урочищами описуваної місцевості є урочища схилів різних експозицій і нахилів зі слабозмитими чорноземами типовими. Здійснене осушення зумовило до зміни землекористування – частина цих площ розорана, решта зайнята під сіножаті та пасовища із вторинною лучною і лучно-болотною рослинністю.

Місцевості міжрічкових середньозчленованих поверхонь (6) займають 11,8 % площі ландшафту. Характеризуються значною густотою долино-балкового розчленування – 1,65–1,85 км/км² та порівняно незначною глибиною врізу – до 20 м. Місцевості цього виду розміщені у північно-східній частині ландшафту і поширені на гіпсометричних рівнях від 290 до 330 м. У них під лучно-степовою рослинністю сформувалися чорноземи типові, а під дубово-грабовими лісами – чорноземи опідзолені. Місцевості що займають південно-східну частину ландшафту характеризуються вищими гіпсометричними рівнями – 320–340 м н. р. м.. Для них характерна лучно-степова рослинність з чорноземами типовими. Домінантними урочищами описуваних місцевостей є урочища пологих, слабоспадистих та спадистих схилів різних експозицій зі змитими чорноземами опідзоленими та чорноземами типовими. Субдомінантними є урочища вузьких вододільних поверхонь з такими ж незмитими та слабозмитими ґрунтовими відмінами. Сьогодні значні площі місцевостей цього виду розорані.

Місцевості рівнинних поверхонь (7) сформувалися у крайній північно-західній частині ландшафту і займають 0,3 % його площі. Домінантними є урочища виположених поверхонь з чорноземними ґрунтами.

Місцевості поверхонь низьких терас і заплав, що сформувалися у давніх долинах (8) займають 5,5 % площі ландшафту. Ці давні долини згодом були успадковані долинами південно-східного простягання Південного Бугу, Бужка, Случі, та долинами північно-східного та південно-західного простягання Жирака і Збруча. Домінантними для цього виду місцевостей є урочища різнорівневих заплав, зайнятих заболоченими луками, субдомінантними – урочища поверхонь низьких терас.

Місцевості поверхонь заплав (9) займають 10,3 % від площі ландшафту. Вони сформувалися у верхів'ях рік Південного Бугу, Бужка, Случі, Збручу, Жирака та у долинах їхніх приток. Домінантними є урочища поверхонь низьких заплав, зайнятих заболоченими луками на лучно-болотних, зрідка торфувато-болотних ґрунтах, субдомінантними – урочища поверхонь високих заплав з лучними ґрунтами.

Аналіз ландшафтної структури Авратинського ландшафту показав, що кожна з дев'яти виокремлених місцевостей характеризується своєрідним генезисом, специфічними властивостями природних компонентів, а, відповідно – певним набором урочищ. Ці ПТК мають різні площі, конфігурації, різняться за частотою зустрічності та сусідством. Тому їхні властивості необхідно враховувати при плануванні структури землеробства та системи природоохоронних заходів.

Список літератури

1. Генсірук С. А. Ліси України / Генсірук С. А. – Львів : НТШ ім. Т. Шевченка, 2002. – 496 с.
2. Геренчук К. И. Геоморфология Подолии / К. И. Геренчук // Уч. зап. Черновицкого ун-та. Сер. геолого-геогр. наук. – 1950. – Т. 8, вып. 2. – С. 89–111.
3. Денисик Г. І. Лісополе України / Г. І. Денисик. – Вінниця : Тезис, 2001. – 284 с.
4. Денисик Г. І. Природнича географія Поділля / Г. І. Денисик. – Вінниця : ЕкоБізнесЦентр, 2006. – 183 с.
5. Кирилук Л. М. Висотна диференціація ландшафтів Поділля : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук : спец. 11.00.01 / Л. М. Кирилук – Львів, 2007. – 20 с.
6. Костів Л. Я. Структура, динаміка та оптимізація ландшафтів Центрального Поділля : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук : спец. 11.00.01 / Л. Я. Костів – Львів, 2010. – 20 с.
7. Природа Тернопільської області / [за ред. К. І. Геренчука]. – Львів : Вид-во Львів. ун-ту, 1979. – 168 с.
8. Природа Хмельницької області / [за ред. К. І. Геренчука]. – Львів : Вид-во Львівського ун-ту, 1980. – 152 с.

Костів Л. Я. Морфологія Авратинського ландшафту. Уточнено межі Авратинського ландшафту, які обумовлюються морфоструктурними особливостями, проаналізовано чинники формування його морфологічної структури. Опираючись на попередній досвід ландшафтних досліджень, тематичні карти та власні польові дослідження укладено ландшафтну карту Авратинського ландшафту з виділенням дев'яти видів ландшафтних місцевостей та ландшафтну карту ключової ділянки «Купіль» з виділенням природних територіальних комплексів рівня урочищ. Проаналізовано особливості поширення та генезису ландшафтних місцевостей, розкрито закономірності їхньої внутрішньої диференціації на урочища.

Ключові слова: ландшафт, місцевість, урочище, природний територіальний комплекс.

Kostiv L. The morphology of the Avratyn landscape. The boundaries of the Avratyn landscape caused by morphostructural features are defined more precisely and the factors of its morphological structure are analysed. The map of the Avratyn landscape was drafted using information from previous landscape studies, thematic maps, and field observations. Nine classes of landscape units of "mistsevist" hierarchical rank are delineated. The map of the key area "Kupil" represents natural terrain units of the "urochyshche" hierarchical rank. The analysis of the distribution and genesis for "mistsevist" units is done as well as the regularities of their internal differentiation on the "urochyshche" units is also considered.

Keywords: landscape, mistsevist, urochyshche, natural terrain complex .

Костюк Л. Я. Морфология Авратинского ландшафта. Уточнены пределы Авратинского ландшафта, обусловленные морфоструктурными особенностями, проанализированы факторы формирования его морфологической структуры. Опираясь на предыдущий опыт ландшафтных исследований, тематические карты и собственные полевые исследования созданы ландшафтная карта Авратинского ландшафта с выделением девяти видов ландшафтных местностей и ландшафтная карта ключевого участка «Купель» с выделением урочищ. Проанализированы особенности распространения и генезиса ландшафтных местностей, раскрыты закономерности их внутренней дифференциации на урочища.

Ключевые слова: ландшафт, местность, урочище, природный территориальный комплекс.

Надійшла до редколегії 17.02.2014

УДК 556.53+528.94+504.6+574.5

Данько К. Ю., Ободовський О. Г., Коноваленко О. С.

*Київський національний університет імені
Тараса Шевченка*

РІЧКОВІ ВОДНІ ОБ'ЄКТИ БАСЕЙНУ СТИРУ ТА ЇХ ГІДРОМОРФОЛОГІЧНИЙ СТАН

Ключові слова: водний об'єкт, ідентифікація, типологія, водне тіло, гідроморфологічний стан, ділянка обстеження, референційні умови

Актуальність дослідження. На теперішній час країнах Західної Європи та в Україні розвивається екосистемний підхід щодо управління водними об'єктами, за якого басейн річки розглядається як єдине середовище. Заходи, які спрямовані на управління лише однією річкою, виявляються неефективними та не результативними, якщо залучати їх окремо від всього басейну. Впровадження цілісного екосистемного підходу в галузі менеджменту водних ресурсів потребує створення плану управління басейном річки (ПУРБ) [1]. Зокрема дана парадигма застосовується країнами Європейського Союзу, що детально зарегламентовано Водною Рамковою Директивою ЄС 2000/60/ЄС (EU Water Framework Directive 2000/60/ЄС) [2], основним нормативно-правовим актом Європейського Союзу в сфері водного законодавства. Принципово важливим моментом Водної Рамкової Директиви ЄС (ВРД) є забезпечення та збереження доброго (краще відмінного) екологічного стану поверхневих водних об'єктів. Розробка плану управління річковим басейном передбачає на меті встановлення стану всіх водних об'єктів басейну та спрямовування управлінських дій на забезпечення та збереження вищевказаного стану.

В Україні дана управлінська концепція теж є цілком прийнятною і актуальною, враховуючи те, що розвиток водного господарства ведеться за басейновим принципом (стаття 13 ВКУ) [3]. Крім того, до європейських підходів і принципів приділяється значна увага у науково-дослідницькому [4-6] та в управлінському сегментах [7], де вивчається і залучається досвід європейських колег та партнерів. Для України це актуально і необхідно з огляду на транскордонність з ЄС багатьох річкових басейнів [4-8]. Що стосується річок транскордонного басейну Стиру, який розглядається в даній роботі, то у відповідності з вимогами ВРД, в роботі [6] розглядалися гідроморфологічні особливості його деяких річкових водних об'єктів.

Мета роботи. На основі ідентифікації та типології річкових водних об'єктів (тіл) басейну Стиру згідно положень ВРД встановити їх гідроморфологічний стан.